MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI DIREKTORI MOLIYAVIY SAVODXONLIGINING RAQAMLI O'LCHOVI VA UNI RIVOJLANTIRISHNI RAQAMLI QO'LLAB-QUVVATLASH

Berdimurotov Adxam Xayrulla o'g'li
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti
berdimurottov@gmail.com

Annotatsiya. *Tezisda raqamli ko'nikmalarni maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori moliyaviy savodxonligining alohida yo'nalishi sifatida emas, balki moliyaviy faoliyatning beshta funksional yo'nalishining har biridan o'tuvchi umumiy qatlam sifatida ko'rib chiqish taklif etiladi. Ushbu qatlamning uskunaviy, huquqiy va himoyaviy tarkibiy qismlari hamda elektron kurs, hisob-kitob shablonlari, qonunchilik bazasiga havolalar va masofaviy maslahatdan iborat raqamli qo'llab-quvvatlashning o'qish samarasini auditoriyadan tashqariga uzaytirishdagi o'rni tavsiflanadi.*

Kalit so'zlar: *maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori, raqamli moliyaviy savodxonlik, elektron davlat xaridlari, g'aznachilik tizimi, elektron raqamli imzo, malaka oshirish.*

Bir necha yil oldin maktabgacha ta'lim tashkiloti (MTT) direktorining moliyaviy ishi asosan qog'ozda yuritilar edi. Bugun to'lovlar g'aznachilik tizimi orqali amalga oshiriladi, xaridlar elektron savdo maydonchalarida o'tkaziladi, hisobotlar axborot tizimlari orqali topshiriladi, hujjatlar esa elektron raqamli imzo bilan tasdiqlanadi. Smeta, xaridlar va hisobot uchun shaxsan javob beradigan direktor endi moliyaviy qoidalarni bilishi bilan cheklanib qololmaydi: u shu qoidalar amalga oshadigan raqamli muhitda ham ishonch bilan harakat qila olishi kerak.

So'nggi yillarda direktorga qo'yiladigan talablar sezilarli oshdi. Lavozimga tayinlash uchun menejerlik o'quv kursini tamomlash va sertifikat olish talab qilinadi [1], davlat xaridlari va buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonunlar esa tartib-taomillarni bevosita elektron tizimlar bilan bog'laydi hamda hisobni tashkil etish mas'uliyatini tashkilot rahbariga yuklaydi [2; 3]. Shu bilan birga, direktorlarning aksariyati pedagogik ma'lumotga ega va raqamli moliyaviy

vositalar ular uchun ko‘pincha qo‘shimcha to‘siqqa aylanadi. Tezisning maqsadi – direktor moliyaviy savodxonligi tuzilmasida raqamli tarkibiy qismning o‘rnini aniqlash va uni rivojlantirishda raqamli qo‘llab-quvvatlashning rolini tavsiflash.

So‘nggi yillardagi tadqiqotlarda raqamli moliyaviy savodxonlik iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasi bilan bog‘liq mustaqil o‘lchov sifatida tobora ko‘proq ajratilmoqda [4]. OECD/INFE xalqaro vositalar to‘plami kattalar moliyaviy savodxonligini baholashga tegishli raqamli ko‘rsatkichlarni kiritgan [5], Yevropa Ittifoqi va OECD tomonidan ishlab chiqilgan kattalar moliyaviy kompetensiyalari ramkasi esa raqamli jihatlarni alohida bo‘limda emas, har bir mazmuniy sohaning ichida tavsiflaydi [6]. Biroq bu yondashuvlarning barchasi bank ilovalari va raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanuvchi xususiy shaxsni nazarda tutadi. Davlat tashkiloti rahbari uchun mazmun boshqacha: gap davlat axborot tizimlarida ishlash, elektron hujjatning yuridik kuchi va tashkilot ma’lumotlarini himoya qilish haqida boradi.

Kattalar ta’limi nazariyasi rahbarlar o‘z amaliyotidagi real vazifalar asosida va o‘rganganini darhol qo‘llash imkoni bo‘lganda eng yaxshi o‘rganishini ta’kidlaydi [7]. T.Kayzer va hammualliflarining meta-tahlili moliyaviy ta’lim bilim va xulq-atvorni yaxshilashini, lekin keyingi qo‘llab-quvvatlash bo‘lmasa, samara vaqt o‘tishi bilan susayishini ko‘rsatadi [8]. Ikkala xulosa ham o‘qitishning raqamli qismini loyihalash uchun muhim.

Tadqiqotda MTT moliyaviy faoliyatini tartibga soluvchi me’yoriy hujjatlar, direktorning lavozim vazifalari mazmuni tahlil qilindi, malaka oshirish kurslari tajribasi umumlashtirildi, o‘qitish mazmuni va vositalari loyihalandi. Raqamli talablar direktor moliyaviy faoliyatining besh funksional yo‘nalishi bilan solishtirildi: byudjet va smeta, byudjetdan tashqari faoliyat, xaridlar va shartnomalar, hisob va hisobot, ichki nazorat va xavflar.

Raqamli qatlam – umumiy talab sifatida. Raqamli tarkibiy qismni oltinchi, alohida yo‘nalishga ajratmasdan, uni beshta yo‘nalishning barchasidan o‘tuvchi qatlam sifatida ko‘rish taklif etiladi. Byudjet yo‘nalishida bu – g‘aznachilik to‘lovlari bilan ishlash va smeta ijrosini axborot tizimi ma’lumotlari asosida nazorat qilish. Byudjetdan tashqari faoliyatda – pullik xizmatlar va homiylik tushumlarini elektron hujjat aylanishida to‘g‘ri rasmiylashtirish. Xaridlar yo‘nalishida – elektron savdo maydonchasida ishlash, elektron tartib-taomillar muddatlarini va texnik topshiriq tayyorlash tartibini bilish. Hisob va hisobotda – axborot tizimi shakllantirgan hisobotlarni o‘qish va ularning o‘zaro mosligini tekshirish. Nazorat yo‘nalishida esa – axborot xavfsizligi qoidalariga va elektron raqamli imzodan foydalanish tartibiga rioya qilish.

Bunday yondashuvning ikki afzalligi bor. Birinchidan, raqamli ko‘nikmalar mazmundan ajralib qolmaydi: direktor “umuman platformada ishlash”ni emas, balki muayyan moliyaviy amalni uning raqamli shaklida o‘rganadi. Ikkinchidan, tashxis aniqroq bo‘ladi: masalan, direktor xarid qoidalarini bilishi, lekin elektron maydonchada ishlashga ishonchi yo‘qligini aniqlab, o‘qitishni aynan shu bo‘shliqqa yo‘naltirish mumkin.

Raqamli qatlam mazmuni. Unda uch guruh talab ajratiladi. Birinchisi – uskunaviy talablar: g‘aznachilik tizimida, xaridlar maydonchasida va elektron hisobot tizimida amallarni bajara olish. Ikkinchisi – huquqiy talablar: elektron hujjatning yuridik kuchini va hujjatni elektron raqamli imzo bilan tasdiqlashning oqibatlarini tushunish. Uchinchisi – himoyaviy talablar: elektron imzo kalitlarini saqlash, kirish huquqlarini chegaralash va tashkilot ma’lumotlarini himoya qilish qoidalariga rioya etish. Aynan uchinchi guruh ko‘pincha o‘quv dasturlaridan chetda qoladi, holbuki bu sohadagi xatolar eng katta xavf tug‘diradi.

O‘qitishni raqamli qo‘llab-quvvatlash. Ishlab chiqilgan texnologiyada raqamli qism to‘rt vazifani bajaradi. Elektron kurs me’yoriy materialni mustaqil o‘zlashtirish va oraliq test topshirish imkonini beradi. Hisob-kitob shablonlari smeta va xarid rejasi ustida ishlashni osonlashtiradi va direktorga arifmetikaga emas, qarorni asoslashga e’tibor qaratish imkonini beradi. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasiga havolalar me’yorlar tez-tez o‘zgargan sharoitda mazmunning dolzarbligini saqlaydi. Masofaviy maslahat kanallari esa bilimni ish joyiga ko‘chirish bosqichida direktor bilan aloqani uzmaydi. Raqamli qism tashxis ma’lumotlarini yig‘ish va qayta ishlashni ham soddalashtiradi, bu esa monitoringni tezkor qiladi. Mexanizmning dasturiy ta’minoti O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan ro‘yxatdan o‘tkazilgan elektron dastur shaklida rasmiylashtirilgan [9], mazmuniy asosini esa “Moliyaviy menejment” o‘quv qo‘llanmasi tashkil etadi [10].

Muhim metodik shart shundan iboratki, raqamli vositalar auditoriyadagi mashg‘ulotlar o‘rnini bosmaydi, balki ularning atrofidagi tayyorgarlik va mustahkamlash qatlamini egallaydi. Auditoriyadagi mashg‘ulot real vaziyatlarni tahlil qilish, xatolarni muhokama qilish va tajriba almashish joyi bo‘lib qoladi. Raqamli qismning eng katta qiymati esa kurs tugagandan keyin namoyon bo‘ladi – direktor o‘rganganlarini o‘z tashkilotida qo‘llab, auditoriyada tug‘ilmagan savollarga duch kelgan davrda.

Xulosa qilib aytganda, MTT direktori moliyaviy savodxonligining raqamli o‘lchovini har bir funksional yo‘nalish ichidagi umumiy talablar qatlami sifatida loyihalash va unda uskunaviy, huquqiy va himoyaviy qismlarni ajratish

maqsadga muvofiq. O‘qitishni raqamli qo‘llab-quvvatlashni esa ta’lim samarasini auditoriyadan tashqariga uzaytirish vositasi sifatida ko‘rish kerak. Shu asosda quyidagilar taklif etiladi: menejerlik sertifikati dasturlariga g‘aznachilik tizimi va xaridlar maydonchasining o‘quv versiyalarida amaliy topshiriqlarni kiritish; har bir modulga axborot xavfsizligi va elektron imzo mavzusini qo‘shish; kursdan keyin uch-olti oy davomida direktorlarni masofadan qo‘llab-quvvatlashni tashkil etish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 27-avgustdagi “Davlat maktabgacha ta’lim tashkiloti direktori lavozimiga nomzodlarni menejerlik o‘quv kurslarida o‘qitish, ularga menejerlik sertifikatini berish va nomzodlarni lavozimga tayinlash tizimini joriy etish to‘g‘risida”gi 531-son qarori // www.lex.uz.

2. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat xaridlari to‘g‘risida”gi Qonuni (yangi tahrir). 2021-yil 22-aprel, O‘RQ-684-son // www.lex.uz.

3. O‘zbekiston Respublikasining “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi Qonuni (yangi tahrir). 2016-yil 13-aprel, O‘RQ-404-son // www.lex.uz.

4. Гимранова Г.Х. Цифровая финансовая грамотность в эпоху цифровой трансформации экономики // Экономика и управление: научно-практический журнал. – 2021. – № 1. – С. 98–102.

5. OECD. OECD/INFE Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion 2022. – Paris: OECD, 2022.

6. European Union/OECD. Financial Competence Framework for Adults in the European Union. – Paris: OECD Publishing, 2022.

7. Knowles M.S., Holton E.F., Swanson R.A. The Adult Learner: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development. – 9th ed. – London: Routledge, 2020. – 402 p.

8. Kaiser T., Lusardi A., Menkhoff L., Urban C. Financial Education Affects Financial Knowledge and Downstream Behaviors // Journal of Financial Economics. – 2022. – Vol. 145, № 2. – P. 255–272.

9. “Maktabgacha ta’lim tashkilotlari direktorlarining boshqaruv faoliyatini rivojlantirish mexanizmini takomillashtirish” elektron dasturi. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligining 2025-yil 10-dekabrdagi DGU 57349-son guvohnomasi.

10. Berdimurotov A.X. Moliyaviy menejment: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: MTTDMQTMOI, 2026. – 94 b.